

İslami İlimler Dergisi

The Journal of Islamic Sciences

مجلة العلوم الإسلامية

KUR'AN SÛRELERİNİN BÜTÜNLÜĞÜ VE TARİHLENDİRİLMESİ SORUNU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON THE PROBLEM OF THE INTEGRITY AND DATING OF THE SURAS OF THE QUR'AN

ORHAN GÜVEL

Dr. Öğretim Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri / Tefsir, ORCID ID: 0000-0002-6104-8177, e-mail: orhanguvel@osmaniye.edu.tr

Bu çalışma, Bingöl Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi ev sahipliğinde 14-15 Mayıs 2023'te düzenlenen "Uluslararası Kur'an ve Tarih Sempozyumu"nda "Şifâhî Kur'an'dan Yazılı Mushaf'a Kur'an Âyetlerinin Tarihlendirilmesi Sorunu" başlığıyla sunulan özet bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş tam metnidir.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Dili / Article Language: Türkçe / Turkish

Geliş Tarihi / Received: 01 Ocak 2024 / 01 January 2024

Kabul Tarihi / Accepted: 25 Şubat 2024 / 25 February 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Bahar 2024 / Spring 2024

Cilt / Volume: 19, Sayı / Issue: 1

Plagiarism / İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Öz

Kur'an'ın, belirli bir tarih aralığında vuku bulan birtakım hadiselerle ilişkili olarak şifâhî bir formda inzal edildiği bilinmektedir. Hz. Peygamber'in Kur'an'ın ilk muhataplarına canlı bir diyalog niteliğinde iletildiği vahiy bölümlerinin hâli-feler döneminde belirli bir yapısal ve biçimsel standart gözetilerek yazılı forma dönüşmesiyle Mushaf ortaya çıkmıştır. Şifâhî formdaki Kur'an bölümleri nüzul döneminde anlaşılabilmesi için gerekli yönleri haizken Mushaf hâline gelmesiyle dış bağlamından yoksun duruma gelmiş yahut bu yönde ciddi kayıplar yaşayarak metinleşmiştir. Bu yönüyle, tarihte tefsire ihtiyaç duyulmasını tetikleyen en önemli etkenlerden birinin Kur'an muhtevasının tarihle olan sıkı ilişkisinin metinleşme sürecinde uğradığı deformasyon olduğu ifade edilebilir. Bu yüzden bir tefsir faaliyetinin bu deformasyonu izale edebildiği ölçüde başarılı olduğu değerlendirilebilir.

Bir Kur'an bölümünü tefsir etmek onun ait olduğu tarihle ilişkisini ortaya çıkarmakla eş değerdir. Başka bir deyişle bir Kur'an bölümünü doğru anlamak ancak onu doğru tarihlendirmekle mümkündür. Tefsir geleneğinde Kur'an'ı tarihlendirme çalışmaları büyük ölçüde sûre bütünlüğü esas alınarak yapılmıştır. Kaynaklarda yer alan sûrelerin nüzul sıralamasını esas alan listeler bunun en önemli kanıtıdır. Bu kabul özellikle uzun sûrelerde yer alan farklı tarih aralıklarında farklı hadiselerle ilişkili nazil olan âyetlerin tarihlendirilmesini güçleştirmektedir. Kanaatimizce Mushaf'ın farklı bölümlerinde yer alan müstakil âyet grupları tespit edilip bunlar ait oldukları tarihî bağlamlara irca edilmedikçe Kur'an'ın bir parçası ya da bütünü hakkında kapsamlı değerlendirmeler yapmak imkân dâhilinde değildir.

Bu çalışmada tüm sûreleri yapısal ve tematik bütünlüğe sahip bölümler olarak kabul eden ve bunları tarihlendirmede kaynaklarda mevcut nüzul sıralaması listelerini esas alan tefsir araştırmalarının eksikliklerine işaret edilerek, müstakil âyet gruplarının tarihlendirilmesi için atılması gereken adımlara yönelik birtakım tespit, öneri ve değerlendirmelere yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nüzul Kronolojisi, Tarihlendirme, Müstakil Âyet Grupları, Sûre, Tefsir

Abstract

It is known that the Qur'an was revealed in an oral form in relation to different events that took place in a certain period of time. The Mushaf emerged when the chapters of revelation, which the Prophet conveyed to the first interlocutors of the Qur'an as a living dialog, were transformed into written form by observing a certain structural and stylistic standard during the caliphate period. While the Qur'anic passages in the form of shifāhī had all the necessary aspects to be understood during the period of revelation, they were deprived of their external context when they became Mushaf, or they were textualized by experiencing serious losses in this direction. In this respect, it can be stated that the need for exegesis in history stems from the deformation of the Qur'anic content's close relationship with history in the process of textualization. Therefore, an exegetical activity can be considered successful to the extent that it can eliminate this deformation.

Exegeting a Qur'anic passage is equivalent to revealing its relationship with the history to which it belongs. In other words, understanding a Qur'anic passage correctly is only possible by dating it correctly. In the tradition of exegesis, the studies on dating the Qur'an were largely based on the integrity of the suras. The most important proof of this is the lists in the sources that are based on the order of the surahs. This assumption makes it difficult to date the verses in long suras that were revealed in relation to different events at different date intervals. In our opinion, it is not possible to make comprehensive evaluations about a part of the Qur'an or the Qur'an as a whole unless individual groups of verses in different parts of the Mushaf are identified and these verses are related to the historical contexts to which they belong.

This study will point out the shortcomings of tafsir studies that consider all suras as chapters with structural and thematic integrity and rely on the lists of the order of occurrence available in the sources to date them, and will include some determinations, suggestions and evaluations regarding the steps to be taken for the dating of individual verse groups.

Keywords: Chronology of Nuzul, Dating, Detached Verse Groups, Sūrah, Tafsir

Giriş

Hız. Peygamber'in nübüvvet hayatı boyunca muhataplarına bir konuşma/tilâvet formunda naklettiği vahiyler "Kur'an", bunların belirli bir biçim ve tertiple iki kapak arasında yazıya geçirilmiş hâline ise "Mushaf" denilebilir. Burada vahyin sözlü formu olarak tanımlayabileceğimiz "Kur'an", Hız. Peygamber'le muhatapları arasında gerçekleşen canlı ve dinamik bir diyalogun bütün özelliklerini bünyesinde barındırırken, vahyin yazıya geçirilmiş formu olan "Mushaf", Kur'an'a nispetle bu şifâhî özellikleri yansıtmada hususunda ciddi eksikliklerle maluldür.

İslâmî ilimler geleneğinde Mushaf'taki yazılı Kur'an bölümlerinin anlaşılması ve yorumlanmasında ortaya çıkan bu eksikliklerin giderilmesi diğer bir deyişle ilgili Kur'an bölümleriyle ait oldukları tarihi bağlam arasındaki irtibatların gösterilmesi gayesi güden çeşitli araştırma alanları ihdas edilmiştir. 'Ulûmu'l-Kur'ân'ın alt başlıkları arasında yer alan Mekkî-Medenî, Sebeb-i Nüzûl, Nâsih-Mensûh ve Mubhemâtu'l-Kur'ân gibi alanlar buna örnek verilebilir. Bu alanlarda kaleme alınmış eserler ve yürütülen çağdaş araştırmalara bakıldığında bunların Mushaf'ta yer alan yazılı Kur'an bölümlerinden yalnızca bir bölümüne odaklandığı görülmektedir. Bu durum geçmişte ve günümüzde Mushaf'taki yazılı Kur'an bölümlerinin bütününe kapsayan bir tarihlendirmeden bahsedilemeyeceğine işaret etmektedir.

Burada râvîleri sahabe dönemine kadar uzanan Mushaf'taki sûrelerin nüzul sıralamasına yer veren birbirinden farklı listelerin mevcudiyeti hatırlatılabilir. Gerek Batı'da gerekse Müslüman coğrafyada konuya dair yürütülen çalışmalarda bu listelerden istifade edildiği ya da âyetlerin muhtevası, kısalık-uzunluğu ve edebî özelliklerine göre sûrelerin nüzul kronolojisinin çıkarılmaya çalışıldığı doğrudur. Ancak Mehdi Bâzergan'ın (ö. 1995) ifade ettiği üzere bu sahada araştırmalar yürüten Sünnî ve Şiî Müslümanlarla müşteriklerin üzerinde ittifak ettikleri bir biçimde, risâlet yıllarına göre Kur'an sûrelerinin nüzul sırasına ilişkin sahih ve doyurucu bir tablo yoktur.¹

Şifâhî Kur'an bölümlerinin belirli bir sıralamayla Mushaf'ta yazılı hâle getirilmesinin ciddi anlam kayıplarına yol açtığı yönündeki tespitimiz doğru kabul edilirse Mushaf'taki yazılı Kur'an bölümlerinin tarihlendirilmeden anlamaya ve yorumlamaya konu edilemeyeceği rahatlıkla ifade edilebilir. Yazılı Kur'an bölümlerini tarihlendirmeye kalkışmak da ancak ilgili metinleri "tarihi belge" olarak görmekle mümkündür. Günümüzde her ne kadar aksi yönde örneklere rastlansa da gerek Mushaf'taki yazılı Kur'an bölümleri gerekse bunun dışında kalan rivâyet malzemesinin bilimsel bir perspektifle

1 Mehdi Bâzergan, *Kur'an'ın Nüzul Süreci*, çev. Yasin Demirkıran, Muhammed Feyzullah (Ankara: Fecr Yay., 1998), 25.

tetkiki ancak bunları tarih araştırmalarının kapsamına dâhil etmekle mümkün görünmektedir.

Ne geçmişten tevarüs eden sûrelerin nüzul kronolojisini ihtiva eden listeler ne de Müslüman coğrafyada ve Batı'da ilgili alanda araştırmalar yürüten bilim insanlarının hazırladığı nüzul kronolojisi listeleri, hâlihazırda Mushaf'ta mevcut yazılı Kur'an bölümlerinin ait oldukları tarihin belirlenmesinde yeterli işlevi görmeye kâbildir.² Bunun başlıca nedeni Mushaf'taki mevcut tertibin özellikle uzun sûrelerde ne tematik ne de kronolojik bir kompozisyon sunmasıdır.³ Dolayısıyla Mushaf'ı "tarihi belge" olarak inceleyip tarihlendirmek için yapılacak çalışmaların mevcut 114 sûreden her birini bir bütün olarak görüp bunları Mekkî ve Medenî döneme göre sıralamanın ötesinde bir çabayı gerekli kıldığı muhakkaktır.

Kanaatimizce farklı sûrelerde yer alan müstakil âyet grupları tespit edilip bunlar ait oldukları tarihî bağlamlara irca edilmedikçe Kur'an'ın nüzul döneminde delalet ettiği anlamlara ilişkin kapsamlı değerlendirmeler yapmak imkân dâhilinde değildir. Kur'an bölümlerinin tarihlendirilmesi hakkında yapılan, tekil âyetleri veya âyet gruplarını ele alan çalışmaların arzu edilen yeterlilikte olmadığı görülmektedir. Buna ek olarak "sûre" teriminden ne anlaşılması gerektiği, Mushaf'ta yer alan müstakil âyet gruplarının nasıl tespit edileceği ve edildikten sonra hangi verilerle ve metotla çalışmaların yürütüleceği hususunda bazı kapalılıklar ve soru işaretleri mevcuttur. Tarihlendirme araştırmaları şifâhî Kur'an bölümlerinin toplanması ve Mushaf'ta belirli tertipte sıralanmasının tevkiî mi yoksa içtihadî mi olduğu, sûrenin tanımı ve Kur'an sûrelerinin bir bütün olup olmadığı tartışmasıyla da yakından alakalıdır. Çalışmanın hacmi dikkate alınarak tarihlendirmeye ilişkili bu türden ihtilaflara işaret edilmekle yetinilecek ve muhteva belirli başlıklar altında yukarıdaki sorulara ilişkin kanaat ve değerlendirmelerle sınırlı tutulmaya gayret edilecektir.

1. Yazılı Kur'an Bölümlerini Tarihlendirmenin Önündeki Başlıca Engeller

Mushaf'taki yazılı Kur'an bölümlerinin bilimsel kriterlere uygun biçimde tarihlendirilmesinin önündeki engellerin belli başlı kabullere ve metot hatalarına dayandığı değerlendirilebilir. Yazılı Kur'an bölümlerini tarihlendirmek bir bakıma imkânların el verdiği ölçüde ilgili Kur'an bölümlerinin şifâhî formdayken sahip olduğu anlamları yeniden inşa etmeye çalışmaktır. Bu inşa tam da tefsir disiplininin hedeflediği Kur'an âyetlerinin nüzul döneminin-

2 Detaylı bilgi için bk. Esra Gözeler, *Kur'an'ın Tarihlendirilmesi* (İstanbul: KURAMER Yay., 2016).

3 Ömer Özsoy, *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları* (Ankara: OTTO Yay., 2015), 155.

de sahip olduğu özgün anlamların ortaya çıkarılmasına karşılık gelmektedir. Dolayısıyla tarihlendirme çalışmalarının bir Kur'an bölümünün şifâhîliğini yeniden inşa etmeye (rekonstrüksiyon) yani bir bakıma tefsir etmeye denk geldiği söylenebilir.

Kanaatimizce yazılı Kur'an bölümlerinin tarihlendirilmesine engel teşkil eden kabullerin başında Mushaf tertibinin tevkiî olduğu kabulüne dayanarak mevcut tüm Kur'an sûrelerini yapısal ve tematik bütünlüğe sahip bölümler olarak telakki etmek gelmektedir. Bunda "sûre" terimine yüklenen anlamın büyük payı vardır. İkinci işaret edilmesi gereken husus bir Kur'an bölümünün tetkik edilmesinde başvurulacak kaynakları, tefsir literatürüyle sınırlı görmektir. Günümüzde bir âyet ya da âyet grubunun özgün anlamını ortaya çıkarmayı hedefleyen tefsir araştırmalarında sıklıkla görüleceği üzere taranacak alan, büyük ölçüde tefsir kaynaklarıyla tahdit edilmektedir. Bu tutumu Temel İslam Bilimleri kapsamına giren diğer bazı disiplinlerde de gözlemlemek mümkündür. Son olarak dijitalleşmenin imkânlarından ve İslâmî Metinler'in incelenmesi için geliştirilen yeni metotlardan yeterince istifade edememenin tarihlendirme çalışmalarını akamete uğrattığını ifade edebiliriz. Bu kısa girişten sonra bu üç engelle dair kanaatlerimizi aşağıda müstakil başlıklar altında ele almak istiyoruz.

1.1. Tüm Sûreleri Bir Bütün Olarak Kabul Etme

Sözlüklerde yüce mertebe ve şehri kuşatan sur gibi anlamlarda kullanılan "سورة" kelimesi (çoğulu "سُور") Mushaf'ta dokuz yerde tekil, bir yerde çoğul sigayla 10 kez zikredilir.⁴ Sûre kelimesinin kullanıldığı âyetlerin bağlamı göz önünde bulundurulduğunda nüzul döneminde okunan vahiy ya da vahiyler anlamına gelen şifâhî formdaki Kur'an'ın kendi içinde bütünlüğe sahip her bir tekil parçasına "قطعة مفردة من جملة القرآن" karşılık geldiği söylenebilir. Bu bağlamda sûrenin "müstakil âyet ya da âyet grubu" ya da Özsoy'un ifadesiyle "özgün vahiy birimi" olarak tanımlanabileceğini düşünüyoruz.⁵

Bu durumda şifâhî Kur'an bölümlerinin metinleşip Mushaf hâlini almasından önce "sûre" kelimesinin Kur'an vahyinin en küçük yapısal ve tematik bütünlüğe sahip sözlü birimine delalet eden bir içerikte olduğu ileri sürülebilir. Kur'an vahyinin teḥaddîye konu edildiği birçok âyette muhataplardan benzerini getirmeleri istenen sözler için "sûre" kelimesinin kullanılması bu-

4 (Bakara 2/23), (Tevbe 9/64, 86, 124, 127), (Yûnus 10/38), (Hûd 11/13), (Nûr 24/1), (Muhammed 47/20).

5 Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed er-Râğıb el-İsfehânî, *el-Mufredât fi Ğaribi'l-Kur'ân*, nşr. Şafvân 'Adnân ed-Dâvûdî (Beirut/Dımaşk: Dâru'l-Kalem, ed-Dâru's-Şâmiyye, 1991), 434.; Abdulhamit Birışık, "Sûre", TDV İslam Ansiklopedisi (Ankara: TDV Yay., 2009), 37/538.; Özsoy, *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları*, 163.

nunla ilişkili olsa gerektir.⁶ Kur'an kelimesinin hem tekil (okunan vahiylerin müstakil her bir bölümü/parçası) hem de çoğul (okunan vahiylerin tümü) anlamında kullanıldığı bilinmektedir. Bu durumda sûrenin Kur'an'ın tekil anlamıyla yakın bir kullanım alanına sahip olduğu değerlendirilebilir. Nüzul döneminde Kur'an'ın geneli ve kendi içinde bütünlüğe sahip bölümleri için kullanılan diğer terim de "آيَات" (âyât)'tır. Yer yer "آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ" (âyâtun beyyinâtun) ya da "آيَاتُ اللَّهِ" (âyâtullah) nitelemeleriyle kullanılan bu terim sonraki dönemde sayısı 6236'ya tekabül eden Mushaf'taki en küçük yazılı birim anlamında kullanılmaya başlamıştır.⁷

Şifâhî Kur'an bölümlerinin halifeler döneminde Mushaf hâlini almasından sonraki dönemlerde yaşanan gelişmeler artık yazılı bir metin olarak görülen Kur'an bölümlerinin bugün bildiğimiz anlamda âyetlere ve sûrelere ayrılmasıyla sonuçlanmıştır. Buna göre Mushaf'ın en küçük metin birimi âyet en büyük metin birimi ise sûre olarak isimlendirilmektedir. Özetle, Kur'an vahyinin şifâhî formunda en küçük ve en büyük birimlerini ifade etmek için kullanılan "âyet, sûre ve Kur'an" terimlerinin sonraki dönemlerde şifâhî Kur'an bölümlerinin yazılı hâle getirilmiş formu olan Mushaf'a Kur'an, yazılı Kur'an bölümlerinin en küçük birimine âyet ve 114 bölümden her biri için sûre denmesiyle anlam değişimine uğradığı görülmektedir. Bu konu detaylı biçimde tetkik edilmeyi hak edecek genişliktedir. Burada üzerinde durduğumuz mesele tarihlendirme olduğundan detaylara başka bir çalışmada değinmenin daha faydalı olacağı kanaatini taşıyoruz.

Son dönemde ortaya çıkan sûrelerin nüzul sıralamasını esas alan tefsirleri istisna tutacak olursak tefsir geleneğinde takip edilen hâkim üslubun 114 sûrenin Mushaf'taki tertibini esas alan doğrusal ve parçacı yaklaşım olduğunu söyleyebiliriz. Bu yaklaşıma göre Mushaf'taki 114 sûrenin her biri bütün olarak kabul edilmekte ve genellikle Fâtiha sûresinin ilk âyetinden Nâs sûresinin son âyetine kadar doğrusal bir periyotta âyetler tefsir edilmektedir. Nüzul sıralamasına göre yapılan tefsirler de sûrelerin bütün olduğu hususunda geleneksel yaklaşımlarla örtüşmektedir. Buradaki fark, sûreleri belirli bir kronolojik sırayla tefsir etmekte ortaya çıkmaktadır.⁸ Yani iki yaklaşım arasındaki temel farklılık sûre içi âyetlerin ele alınış biçimleri değil sûreler arası tertiptir.

Tam da burada cevabı verilmesi gereken soru, mevcut kronolojik sıralamalardan bağımsız olarak Mushaf'taki sûre ayrımlarının kim tarafından, ne

6 (Hûd 11/13).

7 (Bakara 2/99, 252).

8 Kur'an sûrelerinin nüzul sıralamasına göre tefsir edildiği örnek çalışmalar için bk. 'Abdulkâdir b. Mollâ' Hıveş Seyyid Maḥmûd 'Âlî Ğâzî el-Ānî, *Beyânu'l-Me'ânî* (Dimaşq: Maṭba'atu't-Terâkkî, 1963).; Muhammed 'İzzet Derveze, *Tefsîru'l-Hadîs* (Kahire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, 1963).; Abdurrahmân Habenke el-Meydânî, *Me'âricu't-Tefkür ve Dekâiḳu't-Tedebbür* (Dimaşq: Dâru'l-Kalem, 2006).

zaman ve nasıl belirlendiğidir? Başka bir deyişle muhtelif âyetlerde zikri geçen “sûre” kelimesinin nüzul döneminde delalet ettiği anlamın Mushaf’taki mevcut taksimatla birebir mutabık olup olmadığıdır. Burada Mushaf tertibinin tevkiî olup olmadığı tartışmasının detaylarına girmek istemiyoruz. Bu yüzden özetle sûrelerin tertibinde farklı tercihler bulunmakla birlikte (bir kısmının sahabenin içtihadı ile belirlendiği gibi) âyetlerin sûre içindeki yerlerinin belirlenmesinin bütünüyle tevkiî olduğu yönünde yaygın bir kabulün olduğunu söyleyebiliriz. Kaynaklarda bu kabulü destekleyen rivâyetler mevcuttur. Hz. Peygamber’in yeni bir vahiy nâzil olduğunda “Bu âyetleri falanca konunun zikredildiği sûreye ekleyin” mealinde bir ifade kullandığına dair yapılan nakiller bu kabîldendir.⁹ Bu ve benzeri rivâyetler, tetkik edilmedikçe Mushaf’ta yer alan sûrelerin ne kadarının Hz. Peygamber’in talimatıyla (tevkiî) tahdit ve tertip edildiği hususunda kesin yargı ifadeleri kurmak pek mümkün görünmemektedir.

Tarihlendirme araştırmaları açısından önemli olan, sûrelerin hangi sıralamayla ele alınacağından ziyade bir iç bütünlüğe sahip olup olmadıklarının tespit edilmesidir. Dolayısıyla sûrelerin neye göre sıralanacağı (Mushaf tertibi ya da nüzul sıralaması) tarihlendirme araştırmaları açısından çok belirleyici bir role sahip değildir. Sorumuza tekrar dönecek olursak kanaatimizce “sûre” kelimesi Mushaf’ın ortaya çıkmasından sonra bazı anlam kayıplarına uğramıştır. Bunun temelinde şifâhî Kur’an bölümleriyle bunların tespit edilip belirli bir biçim ve tertiple yazıya geçirilmiş hâli olan Mushaf’ın özdeş görülmesi yatmaktadır. Bu tespitimizi açacak olursak: Mushaf’taki sûre taksimatıyla nüzul döneminde bu kelimenin delalet ettiği anlam, kısa sûreler olarak bilinen ve genel olarak Mekkî döneme tarihlenen küçük hacimli sûrelerle büyük ölçüde uyumludur. Ancak sûrelerin hacmi ve dolayısıyla ihtiva ettiği konular çeşitlilik arz ettikçe bu uyumdan bahsetmek güçleşmekte yukarıda da işaret ettiğimiz üzere sûre kelimesinin Mushaf’ın tarihi süreçte kazandığı niteliklere paralel olarak anlam genişlemesine uğramış olma ihtimali belirlemektedir.

Buradaki muhtemel durum nüzul döneminde tıpkı Mushaf’ta mevcut kısa sûrelere benzer biçimde okunan müstakil âyet ya da âyet gruplarının tarihi süreçte bugün uzun sûreler olarak bilinen bazı bölümlerin kapsamına dâhil edilmiş olmasıdır. Daha önce işaret ettiğimiz üzere Hz. Osman döneminde Mushaf yazımı ile görevlendirilen heyetin tespit ettikleri Kur’an bölümlerini yazıya geçirirken ne tür bir sıralamayı (kronolojik, tematik, içeriksel vb.) ta-

9 İlgili ifadenin Arapça aslı şu şekildedir:

[...فَكَانَ إِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الشَّيْءُ دَعَا بَعْضَ مَنْ كَانَ يَكْتُبُ، فَيَقُولُ: «صَعُّوا هَذِهِ الْآيَاتِ فِي السُّورَةِ الَّتِي يُذَكَّرُ فِيهَا كَذَا وَكَذَا»]

Ebû Ca‘fer Muḥammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî eṭ-Ṭaberî, *Câmi ‘u’l-Beyân ‘an Te’vîli ‘Â-yi ‘l-Ḳur’ân*, nşr. ‘Abdullâh b. ‘Abdilmuḥsin et-Turkî (Riyad: Dâru Hicr, 2001), I/98.

kip ettikleri net değildir. En azından bu, Mushaf tertibinin tamamıyla tevkiî olduğunu kabul etmeyenler için geçerlidir. Buna göre nüzul döneminde sınırları belli olan şifâhî Kur'an bölümlerinden bazıları metinleşme sonrası dönemde ortaya çıkan sûre taksimatı ve dolayısıyla isimlendirmeleri sonucu kendi yapısallıklarını koruyamamış ve sınırları sonradan tayin edilen "yeni sûrelere" eklenmiştir.

Özetle burada maksadımız, bazı uzun sûrelerin bizim ilk dönemde sûre olarak isimlendirildiğini iddia ettiğimiz müstakil âyet gruplarını bünyesinde barındırıyor olma ihtimalidir. Bu da Bakara gibi bazı uzun sûrelerin onlarca müstakil âyet grubu ya da özgün vahiy birimi olarak isimlendirilebilecek "sûre"yi ihtiva ediyor olabileceğini söylemekle eş değerdir. Özellikle son dönemde farklı coğrafyalarda Mushaf'ı ve sûreleri bir bütün olarak gören ulema ve araştırmacıların sayısında hatırı sayılır bir artış olduğu gözlenmektedir.¹⁰ Biz sûreleri bütün olarak görmenin her ne kadar iç bütünlüğe sahip kısa sûrelerde bir sorun teşkil etmese de özellikle farklı hadiseler üzerine farklı tarihlerde nazil olmuş/okunmuş müstakil âyet gruplarını ihtiva eden uzun sûrelerin benzer şekilde tarihlendirilmeye çalışılmasının pek isabetli olmayacağı kanaatindeyiz. Bu yüzden tarihlendirme çalışmalarının sağlıklı yürütülebilmesi için Mushaf'ta hangi sayıda müstakil âyet ya da âyet grubu olduğunu tespit etmenin öncelikli konular arasında yer aldığı ifade edilebilir.

Müslüman coğrafyada ve Batı'da gerek sûreleri bir bütün olarak ele alan Muhammed 'İzzet Derveze (ö. 1984) ve Theodor Nöldeke (ö. 1930) gerekse ilk kez tüm sûreleri pasajlara bölüp ait oldukları tarihe irca etmeyi deneyen Richard Bell (ö. 1952) ve Regis Blachere'in (ö. 1973) yazılı Kur'an bölümlerinin tarihlendirilmesine yönelik klasik siyer kaynaklarındaki kronoloji bilgisini aşan bir çalışma ortaya koyduğunu söylemek güçtür.¹¹ Sûreleri bütün gören yaklaşımda özellikle uzun sûrelerde bulunan müstakil âyet gruplarını kendi sahip olduğu iç ve dış bağlam göz önünde bulundurularak tetkik etmek güçleşmektedir. Bell'in ve Blachere'in çalışmalarındaki zaaf ise bölümlemelerin büyük

10 Sûrelerde tematik ve yapısal bütünlük arayışları hakkında detaylı bilgi için bk. Mustansir Mir, "The Sûra as a Unity: A Twentieth Century Development in Qur'ân Exegesis", *Approaches to the Qur'ân*, Editörler: G. R. Hawting- 'Abdu'lkader A. Shareef (London-New York: Routledge, 2013) 210-224.; Orhan Güvel, *Hâmiduddîn el-Ferâhî ve Kur'an'ı Yorumlama Metodu*, Editör: Hikmet Zeyveli (İstanbul: KURAMER Yay., 2020).; Ersin Kabakçı, *Çağdaş Batı Literatüründe Kur'an Metnine Yaklaşımlar* (Ankara: Fecr Yay., 2020).

11 Bk. Theodor Nöldeke, Friedrich Schwally vd., *Geschichte des Qorâns, Über den Ursprung des Qorâns* (Leipzig: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung, 1909); Richard Bell, *Introduction to the Qur'an* (Edinburg: Edinburg Üniversitesi Yayınları, 1953), *The Qur'an, Translated, with a Critical Re-Arrangement of the Surahs* (Edinburg: Edinburg Üniversitesi Yayınları, 1960); Regis Blachere, *Introduction au Coran* (Paris: Librairie Orientale et Americaine, G.P. Maisonneuve, 1947); Muhammed 'İzzet Derveze, *Sîratu'r-Rasûl: Şu'urun Muktesebetun mine'l-Ḳur'âni'l-Kerîm ve Tahlîlât ve Dirâsât Ḳur'âniyye* (Kahire: Maṭba'atu'l-İstikâme, 1948); Özsoy, *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları*, 157-160.

ölçüde iç bağlam, “içerik” ölçütüne göre yapılmasıdır. Dolayısıyla hem İslâmî kaynaklarda mevcut tarihi veriler hem de sahip oldukları iç bağlamlarından hareketle tüm müstakil âyet gruplarının sınırlarını ve nüzul kronolojisini tayin etmeyi deneyen bir çalışma -tespit edebildiğimiz kadarıyla- mevcut değildir.

Mushaf'taki yazılı Kur'an bölümlerinin tarihlendirilmesini yapabilmek için kaynaklarımızda mevcut tarihî verilerden ve dijitalleşmenin sunduğu imkânlardan faydalanmak suretiyle yeni araştırmalar yapılması gerektiği açıktır. Bu bağlamda Ömer Özsoy, üç aşamalı bir süreç önermektedir. Bunlar sırasıyla “Kur'an metninin pasajlara bölünmesi”, “Tespit edilen pasajların tarihlendirilmesi” ve “Pasajların, ait oldukları zaman dilimine irca edilerek yeniden okunması”dır.¹² Aşağıdaki iki başlıkta değineceğimiz üzere biz, bu üç aşamanın eş zamanlı yürütülebileceğini düşünüyoruz. Bu bölümü toparlayacak olursak Mushaf'taki yazılı Kur'an bölümlerini tarihlendirmeye yönelik çalışmaların sınırları belli müstakil âyet ya da âyet gruplarını esas alması gerektiği kanaatini taşıyoruz. Buna göre nüzul döneminde “sûre” kelimesi müstakil âyet gruplarına karşılık gelmektedir. Bunlardan bir kısmı yapısal ve tematik bütünlüğünü koruyarak kısa sûreler ya da küçük hacimli sûreler olarak bildiğimiz formda günümüze ulaşırken bazıları ise sonraki dönemde gerçekleşen yeni sûre bölümlenmelerinde diğer müstakil âyet gruplarıyla tek bir geniş sûrenin parçalarına dönüşmüştür.

Burada bir örnek vermek gerekirse Nûr sûresinin ilk bölümünde yer alan 3. âyette zina eden erkek ya da kadınların ancak zina eden ya da müşrik olan kimselerle nikahlanabileceğinden bahsedilmektedir. Kaynaklarda bu âyetin nüzülü H. 3. yılda er-Recî' Vakası'nda vefat eden Merşed b. Ebî Merşed (ö. 3/625) isimli sahâbînin Mekke'de yaşayan 'Unâk isimli flama (râye) sahibi bir kadınla evlenmek istemesiyle ilişkilendirilmektedir. Merşed b. Ebî Merşed'in Mekke'ye bir grup inananı Medine'ye getirmek için gönderildiği de nakledilenler arasındadır.¹³ Buradan hareketle ilgili âyetin en geç H. 3. yıla tarihlenebileceği ifade edilebilir. Sûrenin 6-10. âyetlerinde ise mulâ'ane hadisesi olarak bilinen eşlerden birinin diğerini zina etmekle itham etmesi ve yeterli şahit getirememesi durumunda karşılıklı lanetleşmeleri konu edilmektedir. Mulâ'ane hadisesinin H. 9. yıldaki Tebûk Gazvesi'nden sonra vuku bulduğu birçok kaynak tarafından teyit edilmektedir.¹⁴ Son olarak sûrenin 11. âyetinden sonra Hz. 'Aîşe'ye atılan zina iftirasının konu edildiği İfk Olayı'yla ilişkili âyetler örnek verilebilir. Bu olayın da H. 4 ya da H. 5. yılda

12 Özsoy, *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları*, 163-164.

13 Suleymân b. el-Eş'âs es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, nşr. 'Adil Muhammed, 'Ammâr 'Abbâs (Kahire: Dâru't-Te'sîl, 2015), IV/108.

14 Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Sa'd b. Menî', *eş-Tabakât*, nşr. 'Alî Muhammed 'Omer (Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 2001), IV/294.

Benû Lihyân ya da Benu Muştalîk Gazvesi'yle ilişkilendirildiği bilinmektedir.¹⁵ Örnekler çoğaltılabilir.

Burada görüldüğü üzere tematik olarak ilişkilendirilebilecek olsa da farklı zamanlarda ve farklı hadiselerle ilişkili nâzil olan âyetler, tek bir uzun sûrede bir kronoloji de gözetilmeden sıralanmaktadır. Bu âyet ya da âyet gruplarının ilişkili oldukları tarihi olgular dikkate alındığında bunları bir bütünün parçaları olarak okumanın pek isabetli olmayacağı açıktır. En azından farklı zaman aralıklarına tarihlenecek bölümler ihtiva eden bu türden sûreleri bu yönlerini görmezden gelerek ve yapısal bir bütünlüğü olduğu kabulüne dayanarak tarihlendirmenin başka bir deyişle belirli bir tarih aralığına yerleştirmenin imkân dâhilinde olmadığı rahatlıkla söylenebilir.

Nûr sûresinden verdiğimiz örneklerde görüleceği üzere uzun sûrelerin yapısal ve tematik özellikleri tetkik edildiğinde bunların bir bütün olarak okunmaya müsait yapıda olmadığı görülmektedir. Öte yandan mevcut 114 sûrenin ne kadarının bir bütünlüğe sahip olup olmadığını değerlendirmek için, Mushaf'taki müstakil âyet gruplarının sınırlarının belirlenmesi ve tarihlendirilmesi üzerine yürütülen çalışmaların belirli bir olgunluğa erişmesini beklemenin daha ihtiyatlı bir tutum olacağına şüphe yoktur.

1.2. Tefsir Araştırmalarını Tefsir Literatürüyle Sınırlı Bir Alan Olarak Görme

Mushaf'taki yazılı Kur'an bölümlerini tarihlendirmenin ilgili bölümleri tefsir etmekle eş değer olduğunu ifade etmiştik. Yukarıda "sûre" kelimesinin, nüzul döneminde müstakil âyet gruplarına karşılık geldiği yönündeki iddiamızdan bağımsız olarak bir Kur'an bölümünü tefsir etmek, ilgili bölüm hakkında kaynaklarda mevcut tarihi malzemeyi tespit ettikten sonra analiz ve senteze tabi tutmayı gerekli kılar. En azından yapılan çalışmanın bilimsel bir nitelik kazanması için bu zaruridir.

Temel İslam Bilimleri kapsamına giren Tefsir, Hadis, Siyer-i Nebî, İslam Tarihi vd. disiplinlerde yürütülen araştırmalarda İslâmî literatürün kaynak olarak kullanımında bazı problemler olduğu görülmektedir. Bunların başında her disiplinin kendine ait gördüğü kaynakları incelemesi ve zorunlu görmedikçe başka kaynaklara başvurmadan imtina etmesi gelmektedir. Oysaki yazılı Kur'an bölümleri ve Hz. Peygamber'in hayat hikâyesi hakkında bilgi ihtiva eden tarihî veriler İslâmî kaynaklara dağılmış durumdadır. Dolayısıyla örneğin söz konusu olan bir Kur'an bölümünü tarihlendirmekse bu tespiti yapabilmek için ilgili Kur'an bölümüyle ilişkili tüm tarihî malzemeyi ilgili eserlerden bulup çıkarmak öncelikli yapılması gereken çalışmalardan biri olmalıdır.

15 Mustafa Fayda, "İfk Hadisesi", TDV İslam Ansiklopedisi, (Ankara: TDV Yay., 2000), 21/507-509.; Mehmet Apaydın, *Siyer Kronolojisi* (İstanbul: KURAMER Yay., 2018), 542-544.

Günümüzde bazı tefsir vd. Temel İslam Bilimleri kapsamına giren disiplinlerde yürütülen araştırmalarda bu hususa dikkat edilmediği, konu hakkında kapsamlı bir tarama yapılmadığı için de ulaşılan neticelerin eksik ya da yanlış tespitlerle malul olduğu görülmektedir. Bu konunun çözümü için özellikle Tefsir, Hadis ve Siyer-i Nebî gibi disiplinlerin ortak yönlerine odaklanılmalıdır. Bundan kastımız, bilimsel kriterlere uygun biçimde Hz. Peygamber'in hayat hikâyesinin ortaya çıkarılmasının bu üç disiplinin de odak noktasını oluşturmasıdır.

Tefsir tarihi ve hadis tarihi gibi bu disiplinlerin tarihi üzerine yapılacak çalışmalar için aynı şeyi söylemek güçtür. Ancak söz konusu olan İslâmî Metinler'in (Mushaf ve Mushaf dışında kalan tüm rivâyetler) tetkiki ise bu disiplinleri birbirinden ayırmak, birini diğerinden daha öncelikli telakki etmek anlamını yitirmektedir. Burada İslâmî Metinler'in hangi usulle tetkik edileceğine dair metod arayışlarının güncelliğini koruduğu söylenebilir. Bu eksikliğe Mushaf'taki yazılı Kur'an bölümlerinin taksim edilmesi ve tarihlendirilmesi konusunda yapılan çalışmalarda da rastlanmaktadır. Bu bağlamda İslâmî kaynaklarda mevcut verilerin tamamı tüketilmeden nihayete erdirilen Kur'an araştırmalarında kaynak kullanımı ve tespit edilen verilerin analizinde bilimsel bir metottan mahrum oluşun izlerine rastlamak hiç de az rastlanır bir durum değildir.

Örneğin bir siyer konusu olarak görülen "nesî" tarihlendirme çalışmaları için özellikle üzerinde durulması gereken bir meseledir. Arap kültüründe İslam öncesi ve sonrasında kullanılan takvim hakkında bilgi sahibi olmak, dönemin olaylarını tarihlendirebilmek için hayati öneme sahiptir. Ancak bu konu siyer disiplinine ait görülüp hakkında yeterli bilgi sahibi olunmadığı müddetçe özellikle Hz. Peygamber'in hayatındaki önemli olayları dolayısıyla da ilgili olaylarla ilişkili Kur'an bölümlerini tarihlendirmek en azından bunları belirli bir tarih aralığına yerleştirmek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla tarihlendirme çalışmaları Tefsir, Hadis ve Siyer-i Nebî kaynakları başta olmak üzere İslâmî kaynaklara bir bütün olarak bakmayı gerekli kılmaktadır.

1.3. Dijitalleşmenin İmkânlarından ve Yeni Metot Önerilerinden Yeterince İstifade Edememe

Dijitalleşmenin sunduğu imkânların 2000'li yılların başından itibaren baş döndürücü bir hızla artıyor olması, İslâmî araştırmalarda devrimsel bir değişime sahne olmuştur. İslâmî kaynaklara erişimin, önceki asırlara nazaran hayal dahi edilemeyecek biçimde kullanıma açılmasıyla sonuçlanan bu gelişmeyle birlikte artık binlerce cilt esere dijital kütüphaneler vasıtasıyla ulaşabilmektedir. Bu durumun tarihlendirme çalışmaları başta olmak üzere birçok

araştırmanın hızını ve muhteva zenginliğini artıracak şekilde şüphe yoktur.

Dijitalleşmenin hız kazanmasına paralel olarak İslâmî araştırmalarda yeni metod önerileri ortaya çıkmıştır. el-Mektebetu'ş-Şâmile örneğinde görüleceği üzere dijital kütüphanelerin çok sayıda kaynağa doğrudan erişim ve muhtevalarında tarama yapmaya imkân tanınması haddizatında İslâmî araştırmaların niteliğini artıran bir unsurdur. Ancak bunun söz konusu kaynaklardaki tarihî verilerin hangi usulle analiz ve sentez edileceğine dair bir metoda sahip olunmadıkça tek başına yeterli olmayacağı açıktır.

Son dönemde gerek Mushaf'taki yazılı Kur'an âyetlerinin gerekse genel siyer olaylarının tarihlendirilmesinde uygulanabilecek metod önerilerinden biri Bütünsel Yaklaşım'dır. Mehmet Apaydın tarafından ortaya koyulan bu metod tüm İslâmî Metinler'in bilimsel bir perspektifle tetkik edilebileceği bir vizyon sunma iddiasındadır. Apaydın tarafından geliştirilen ve KURAMER Pro adını taşıyan bir dijital kütüphane programı tarafından desteklenen Bütünsel Yaklaşım; Tefsir, Hadis ve Siyer-i Nebî araştırmalarının tek bir çatı altında yürütülmesini önermektedir. İslâmî Metinler'in tetkiki üzerine yapılan çalışmaları doğrudan etkileme potansiyeline sahip bu metod önerisi tarihlendirme çalışmaları açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Bir çalışmanın hangi disiplin altında yürütüldüğünden bağımsız olarak Bütünsel Yaklaşım tetkik edilen bir hadise hakkında öncelikli olarak beş öğenin ortaya çıkarılmasını önermektedir. Bunlar Eylem, Zaman, Mekân, Nesne ve Grup öğeleridir.¹⁶ Burada metodun detaylarına girmek imkân dâhilinde değildir. Bunun için Apaydın'ın ilgili eserine bakılabilir. Ancak burada Bütünsel Yaklaşım'ın tarihlendirme çalışmaları açısından önemine dair birkaç önemli noktaya temas etmek faydalı olacaktır.

Apaydın'ın Bütünsel Yaklaşım'la incelediği örneklere dair çeşitli makaleleri ve *Siyer Kronolojisi* adında hacimli bir eseri mevcuttur. *Siyer Kronolojisi* adlı eserinde çok sayıda âyet ve âyet grubunun tarihlendirilmesine dair örneğe yer veren Apaydın'ın siyer olaylarını tarihlendirmeye yönelik çalışmaları nesî' uygulamasını incelediği ilk eseri *Resulullah'ın Günliği*'ne (1995) kadar uzanmaktadır.¹⁷

Bu metotla yapılan tetkiklerde temel hedef, imkânların elverdiği ölçüde incelenen vakanın tarihsel gerçekliğine en yakın tasvirini ortaya koymaktır. Bu tasvirin sağlıklı biçimde ortaya koyulabilmesi için de araştırmaya konu olan metnin ilişkili olduğu vakanın tespit edilmesi gerekmektedir. İncelemeye konu olan metin -bir Kur'an âyeti, bir rivâyet ya da bir siyer anlatısı ol-

16 Mehmet Apaydın, *Hadislerin Tespitinde Bütünsel Yaklaşım* (İstanbul: KURAMER Yay., 2018), 29.

17 Bk. Mehmet Apaydın, *Resulallah'ın Günliği* (İstanbul: İnsan Yay., 1995); *Siyer Kronolojisi* (İstanbul: KURAMER Yay., 2018).

sun fark etmez- öncelikle ilgili metnin ilişkili olduğu tarihi bir vakanın tespit edilip edilemediğine bakılmakta, eğer tespit edilebilme imkânı varsa olayla ilişkili Eylem, Zaman, Mekân, Nesne ve Grup öğeleri ortaya çıkarılarak tarihî bağlamı yeniden inşa edilmeye çalışılmaktadır.

Burada incelenen metinle ilişkili bir vakanın tespit edilip ortaya çıkarılması Bütünsel Yaklaşım'da Kurgu¹⁸ terimiyle karşılanmaktadır. Bu bağlamda bir metnin tetkiki Kurgu aşamasına geçemiyorsa önerilen şey yeni bir bilgiye ulaşmaya değin Tevakkuf etmek diğer bir ifadeyle çalışmayı neticelendirmeden askıya almak, mesele hakkında kanaat serdetmekten sakınmaktır.¹⁹

Dikkat edilirse yukarıdaki beş öge arasında yer alan Zaman ögesi doğrudan Mushaf'taki yazılı Kur'an bölümlerinin tarihlendirilmesiyle ilişkilidir. Bütünsel Yaklaşım'la yapılan bir araştırmada verilerin sunduğu imkâna göre tarihî hadiseler, bazen gün gün bazen de belirli hafta, ay veya yıl aralıklarına yerleştirilerek tarihlendirilmeye çalışılmaktadır. Tarihlendirmesi yapılan Kur'an âyetleri ya da siyer olaylarının sayısı arttıkça diğerlerini tespit edip ortaya çıkarmak da o derece kolaylaşmaktadır. Bundan dolayı Bütünsel Yaklaşım özellikle Kur'an âyetlerinin tarihlendirilmesi ve nüzul bağlamlarının ortaya çıkarılmasında istifade edilebilecek yönlere sahiptir.

İslâmî Metinler'in anlaşılmasında yeni yollar öneren gerek Bütünsel Yaklaşım gerekse diğer metot önerileri hakkında bilgi sahibi olmak ve ne derece uygulanmaya kâbil olduklarına dair örnek çalışmalar yapmanın yazılı Kur'an bölümlerini tarihlendirme çalışmalarına katkıda bulunacağı muhakkaktır. Bu nedenle dijitalleşme alanındaki gelişmeler ve yeni metot önerileri yakından takip edilmeli ve İslâmî araştırmaların gelişimine ivme kazandıracak yönlerinin azami düzeyde kullanılmasına özen gösterilmelidir. Bunun İslâmî araştırmaların hem hızını hem de niteliğini artıracığında şüphe yoktur.

Sonuç

Şifâhî Kur'an bölümlerinin metinleştirilmesi ve bu metinlerin ait oldukları tarihî hadiselerle ilişkisinin ortaya koyulması için sahabe döneminden itibaren yoğun bir teşrîkimesâi yürütülmüştür. Ancak bu çalışmaların tüm Kur'an bölümlerini kapsayan kronolojik bir tasvir sunduğunu söylemek zordur. Bunun farklı nedenleri mevcuttur. Ancak bunların başında gelenekte tüm Kur'an bölümlerinin kapsamlı bir kronolojisini çıkarmaya ihtiyaç duyulmamasının yer aldığı söylenebilir. Kaynaklarda her ne kadar Mushaf'ta mevcut sûrelerin nüzul sıralamalarına dair listelere yer verilse de bunların günümüzde sahip olduğumuz paradigma ve imkânlar göz önünde bulun-

18 Burada Kurgu terimi fiction değil construction (İnşâ) anlamında kullanılmaktadır.

19 Mehmet Apaydın, *Bütünsel Yaklaşım*, 181.

durulduğunda tatmin edici bir çerçeve sunma hususunda yetersiz olduğu görülmektedir.

Bundan kastımız, geçmiş ulemeden farklı olarak İslâmî Metinler'e artık bilimsel bilgi üretmek maksadıyla yaklaşıyor olmamız ve kaynaklara erişim ve veri toplama imkânı açısından onlardan daha avantajlı bir konumda bulunmamızdır. Bu bize geçmişten tevarüs eden zengin miras üzerine yeni ortaya çıkan duruma göre hareket etme sorumluluğu yüklemektedir. Dolayısıyla söz konusu olan İslâmî Metinler'in bilimsel bir perspektifle tetkik edilmesiyle mevzuları ulemanın getirdiği yerden itibaren devralma ve geliştirme mükellefiyetimiz bulunmaktadır.

Mushaf'ta yazılı Kur'an bölümlerinin tarihlendirilmesinde mevcut sûre bölümleri yerine tespit edilebilen âyet gruplarının esas alınması gerektiği yönündeki tespitimiz, mevcut sûre bölümleri üzerinden özellikle uzun sûreleri bir bütün olarak görüp nüzul listeleri üzerinden tarihlendirmeye girişmekten daha sağlıklı neticeler verme potansiyeline sahip görünmektedir. "Sûre" kelimesinin zaman içerisinde anlam değişimine uğramış olabileceği iddiamızdan bağımsız olarak ele alınsa dahi Mushaf'taki yapısal ve tematik bütünlüğe sahip bölümlerin (âyet ve âyet grupları) tespit edilmesi maksadın hasıl olması için yeterli olacaktır.

Tefsir geleneğinde özellikle uzun hacimli sûrelerin birbirinden farklı tarih aralıklarında vuku bulan hadiseler hakkında nazil olan âyet ya da âyet gruplarını ihtiva ettiği bilinmektedir. Ancak geçmişte ve özellikle son dönemde âyet ve sûreler arası nazmı / tenâsübü tespit etme ve konulu tefsir cihetinden inceleme gibi maksatlarla tefsir araştırmalarında sûreleri bir bütün olarak ele alan yaklaşımların ivme kazandığı gözlenmektedir. Bu da uzun sûrelerde kendi içinde bütünlüğe sahip daha küçük hacimli bölümlerin tarihlendirilmesini büyük ölçüde güçleştirmektedir.

Mushaf'taki bölümlerin ulemanın üzerinde karar kıldığı biçimiyle 114 müstakil sûre ve 6236 âyetten müteşekkil görmenin haddizatında bir sorun teşkil etmediği değerlendirilebilir. Ancak söz konusu olan Mushaf'taki tüm yazılı Kur'an bölümlerinin "tarihî belge" olarak tetkik edilmesi ve dolayısıyla tarihlendirilmesiyse ihtiyaç duyulduğu ölçüde kendi içinde bütünlüğe sahip olanları, diğerlerinden ayırıp tetkik etmenin çalışmaların hızını ve niteliğini artıracığında şüphe yoktur. Bu hususta dijitalleşmenin ve İslâmî Metinler'in bilimsel perspektifle tetkik edilmesini öngören yeni metot önerilerinden azami derecede faydalanılması zaman kayıplarını önleyeceği gibi birçok eksik ya da yanlış tespitin tekmil ve tashih edilmesine de hizmet edecektir.

Kaynakça

- Apaydın, Mehmet. *Hadislerin Tespitinde Bütünsel Yaklaşım*. İstanbul: KURAMER Yay., 2018.
- Bâzergan, Mehdi. *Kur'an'ın Nüzul Süreci*. çev. Yasin Demirkıran, Muhammed Feyzullah. Ankara: Fecr Yay., 1998.
- Birişik, Abdulhamit. "Sûre". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yay., 2009.
- Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'âs es-Sicistânî. *Sunenu Ebî Dâvûd*. nşr. 'Adil Muhammed, 'Ammâr 'Abbâs Kahire: Dâru't-Te'sîl, 2015.
- Fayda, Mustafa. "İfk Hadisesi". *TDV İslam Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yay., 2000.
- İsfehânî, Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed er-Râğıb. *el-Mufredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân*. nşr. Şafvân 'Adnân ed-Dâvûdî. Beyrut/Dimaşk: Dâru'l-Kalem, ed-Dâru's-Şâmiyye, 1991.
- İbn Sa'd, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Sa'd b. Menî'. *et-Tabakât*. nşr. 'Alî Muhammed 'Omer. Kahire: Mektebetu'l-Hancî, 2001.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmilî. *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli 'Âyi'l-Kur'ân*. nşr. 'Abdullâh b. 'Abdilmuhsin et-Turkî. Riyad: Dâru Hicr, 1422/2001.
- Özsoy, Ömer. *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları*. Ankara: OTTO Yay., 2015.